

חיי שרה – מסירות-נפש על קידוש השם, יצחק לא יצא מן ארץ ישראל

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" – שיחה 5.
הבהרה: בהסכמת הרב, מאמר זה נערך ע"י תלמידו, אך טרם הגיהו]

בדרך כלל החתן הוא שהולך לחפש את המיועדת לו. כך היה אצל יעקב. כך היה אצל משה. וכך מפורש בקידושין (ב): "מפני שדרכו של איש לחזר על אשה ואין דרכה של אשה לחזר על איש. משל לאדם שאבדה לו אבדה, מי חוזר על מי? בעל אבדה מחזר על אבדתו". וכאן אצל יצחק מצאנו שנשלח עבד אברהם לחו"ל ולא קיים יצחק "מצוה בו יותר מבשלוחו" (קידושין מא.). ורש"י (כו, ב) מפרש "אמר לו ה' ליצחק 'אל תרד מצרימה', שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך". ובכן, זכה יצחק אל המעלה שלא זכו לה אברהם ויעקב או משה.

עוד מצאנו שבויכוח הגדול אם ייענשו כליל בני ישראל החוטאים, לא אברהם ולא יעקב מצאו מענה מתאים לסגור עליהם, אלא יצחק אבינו בלבד (שבת פט.). והדבר פלא ואומר דרשוני. ועוד, כאשר הקב"ה מסיים את התוכחה, הוא אומר "וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור" (ויקרא כו, מב) ומציין שם רש"י שאצל יצחק לא כתוב שרש "זכר" כמו אצל אברהם ויעקב. ומשיב: "כי אפרו של יצחק נראה לפני ה' צבור ומונח על המזבח". כלומר, "זוכרים" דבר שעבר וכבר חלף. אבל דבר שנמצא כל הזמן בנוכח מול המדבר, אין ראוי להשתמש בביטוי "זכר". הרי זכה יצחק למה שלא זכו אברהם ויעקב, שהוא כל הזמן מול ההשגחה העליונה.

השו"ע (או"ח א, ח) מביא "יאמר עם הקרבנות פסוק 'ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'". ומציין בביאור הגר"א: "במדרש ויק"ר ב' 'ובאיל הוא אומר 'צפונה לפני ה'. אמרו בשעה שעקד אברהם את יצחק בנו, התקין הקב"ה שני כבשים, אחד של שחרית ואחד של ערבית. וכל כך למה? שבשעה שהיו ישראל מקריבין תמיד ע"ג המזבח וקורין את המקרא הזה 'צפונה לפני ה', זוכר הקב"ה עקדת יצחק. מעידיני עלי את השמים ואת הארץ, בין גוי בין ישראל, בין איש בין אשה, בין עבד בין אמה, קורין את המקרא הזה 'צפונה לפני ה', זוכר הקב"ה עקדת יצחק, שנאמר צפונה לפני ה' עכ"ל. ופירש שם "מתנות כהונה" שדרשו "צפונה" כאשר הו' מנוקדת במלאפום (שורוק) ולא בחולם. ובמדרש תדא"ר (וי) הוסיפו לקטע זה ראייה מהפסוק "דודי צפנתי לך", כלומר גנוז לפני ה'.

וכן מבואר בשו"ע (א, ט) "טוב לומר (בכל יום) פרשת העקדה" וכתב שם "משנה ברורה": "ואין די באמירה, אלא שיתבונן מה שהוא אומר, ויכיר נפלאות ה'. וטעם לאמירה זו, כדי לזכור (בגר"א כאן ס"ק כב: 'להזכיר') זכות אבות בכל יום וגם כדי להכניע יצרו כמו שמסר יצחק נפשו". וכתב הגר"א (ס"ק כב): "ובבראשית רבה (פי' נו) ר"י אמר, אמר לפניו אברהם אבינו: רבון העולמים, בשעה שאמרת לי 'קח נא את בנך את יחידך' היה לי מה להשיב: 'אתמול אמרת לי 'כי ביצחק ייקרא לך זרע', ועכשיו 'קח נא את בנך והעלהו לעולה'?! וחס ושלום לא עשיתי כן, אלא כבשתי רחמי (כדי) לעשות רצונך. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, בשעה שיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים, תהא נזכר להם אותה העקדה ותתמלא עליהם רחמים". וזהו הכתוב במדרש כמה שורות קודם לזה: והנה איל "אחר", - אחר כל המעשים ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכים בצרות. וסופן ליגאל בקרנו של איל, שנאמר וה' אלהים בשופר יתקע (זכריה ט) ... (ולא רק בגאולה הסופית, אלא תמיד) כל ימות השנה, ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכים בצרות, ובראש השנה הם נוטלים שופר ותוקעים בו וזוכרים לפני ה' והוא מוחל להם" עכ"ל. ובאמת, כל מהותו של ראש השנה הוא "יום הזכרון הזה".

הרי לפנינו כמה עצומה זכותו של יצחק במעשהו זה. ואע"פ שאנו שטחיי הדעת ומעוטי הידיעות, בכל זאת חובה עלינו לפי שפלות דרגתנו להבין מה שנוכל להבין, במה מתבטאת רוממות דרגת יצחק אבינו אשר ה"משנה ברורה" הזהיר שעלינו להתבונן וללמוד מן מעשיו.

חושבני שעיקר הכל הוא האמונה המוחלטת.

כי חז"ל שאלו, איך הסכים יצחק להישחט? וענו "אלא אברהם נביא מוחזק היה" (סנהדרין פט:).
הרמב"ם הרחיב בנקודה זו (מ"ג ג' כד) שהאדם לא יטעה לחשוב שהנבואה זהה לכח המדמה, מלאה השערות סוביקטיביות לאותו נביא. לא כן. אלא הנבואה ברורה ומדויקת, ללא שום צל של ספק. ולכן החליט אברהם לשחוט את בנו, ואף יצחק קבל עליו תפקידו הראוי לו. כי ידע בוודאות גמורה שזאת היא רצונו של אדון העולם. ולכן, בעמדנו על המשמעות של העקדה עבורנו, עלינו להתרגל לציית, להיות ממושמעים. עלינו לקיים כל המצוות בהתמסרות גמורה, ללא תלונות, ללא התמרמרות, ללא פקפוקים. כי דבר הנבואה הוא אמת-מובהקת בעינינו כאילו שמענו קולו של הקב"ה מצוה לנו ישירות.

ועוד כותב שם הרמב"ם (לפני הקטע הנ"ל) "להודיענו גבול האהבה לה' ית' והיראה ממנו לאיזה גבול מגעת...". ומפורש במדרש (ב"ר, נו): "הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות ונופלות דמעות לעיניו של יצחק, מרחמנותו של אבא. ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו. והיו מלאכים מתקבצים כמות כמות מלמעל" והיו מתפללים בקול, 'נשמו מסילות' מה יהיה עם ירושלים העתיד להיות (נמסר) לזרעו של יצחק, מה יהיה עם בית המקדש (הצפוי) שיירשו בניו של יצחק". הרי שהיו כאן שאלות נוקבות ותקיפות. ובאופן טבעי, אברהם איש החסד שעסק בחסד לכל באי עולם, אפילו לגי ערבים שעברו ליד אהלו, רץ אישית להביא להם מזון, למרות שהיה בן 99 והיה יום השלישי למילתו (והכאבים אז קשים ביותר). אזי נדון קל וחומר בן בנו של קל וחומר עד כמה אהב לבנו יחידו, שהיה כליל המעלות, עדין נפש ובעל שכל-חד. ועוד שיצחק היה המיועד להיות הממשיך בתפקיד הנעלה ביותר, "לפרסם לימודי ה' בעולם". ואעפ"כ אברהם קבל המשימה הקשה במשמעת נשגבה, בביטול כל החשבונות השכליים, והתמסר לדבר הקב"ה.

שמעתי **ממו"ר ר"ש דביר** הסבר כיצד התגבר אברהם על הסתירה הקשה הנ"ל, הרי כבר הבטיח לו ה' "כי ביצחק ייקרא לך זרע" **אלא**, אברהם בטח בה' שיקיים תחיית המתים אחרי שחיטת יצחק, ויקימיהו לו מחדש. והנה במדרש פרקי דרבי אליעזר (פ"א): "כיון שהגיע חרב על צוארו של יצחק, פרח נשמתו. וכיון שהשמיע קולו בין ב' כרובים ואמר 'אל תשלח ידך אל הנער', חזרה הנפש לגופו ועמד על רגליו, וידע יצחק תחיית המתים. פתח ואמר 'ברוך אתה ה' מחיה המתים" (ברכה ראשונה של תפלה היא 'מגן אברהם'. ברכה שניה נתקנה ע"י יצחק, וברכת קדושה ע"י יעקב).
הרי שהיסוד האמתי שעלה בדעתו של אברהם, נתקיים ממש כפשוטו.

לעיל הבאנו מרש"י שיצחק הוא "**עולה תמימה**" ולא יצא מא"י. מה הקשר לא"י? יש לשאול בענין זה שאלה פשוטה: אנו אומרים בסוף קריאת-שמע "למען ירבו ימיכם... על האדמה אשר **נשבע** ה' **לאבותיכם** לתת להם" (וכן הוא שוב בדברים לד, ד). וצע"ג. אמנם אצל אברהם מצאנו "ואשר נשבע לי לזרעך אתן את הארץ הזאת" (בראשית כד, ז) אבל היכן נשבע ה' ליצחק?

והנה בדברי הימים א (טו, טו-יח) כתוב: "זכרו לעולם בריתו, דבר צוה לאלף דור, אשר כרת את אברהם ושבעתו ליצחק... לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם". ומעיר שם **רד"ק** כי מה שהקב"ה נשבע לזרעו של אברהם, הכוונה לא לישמעאל כי אם ליצחק, כי פסוק מפורש הוא "כי ביצחק ייקרא לך זרע" (כא, יב) וחז"ל דייקו עוד "ביצחק, ולא כל יצחק" (נדרים לא). כלומר, לאפוקי עשיו. והנה פסוק מפורש הוא כי מה שיצחק קבל מאברהם, מסר אך ורק ליעקב "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך" (בראשית כח, ד). והנה רד"ק משיב לשאלתנו היכן נשבע ה' ליצחק לתת לו את א"י: "והשבועה היתה **בעקידת יצחק** כמו שכתוב **'בי נשבעתי'**" (בראשית כב, טז).

רד"ק סתם ולא פירש. כיצד מוזכרת שם בעקידה נחלת א"י? המעיין שם יראה שכתוב בהמשך "וירש זרעך את שער אויביו" (פסוק י"ז), ותרגם אונקלוס: "וירתון בניך ית קרוי סנאיהון". הרי "זרעך" מתחיל מן יצחק, בן אברהם אבינו. פסוק זה מעולם לא נתקיים בחו"ל. אלא הכוונה היא לארץ הקודש, וכדברי שו"ת ריב"ש (סי' ק"א) שהעיקר הוא "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך ליי" (וכדברי רש"י על גיטין ח:). כלומר, בזכות העקידה יזכה 'זרע אברהם' (=יצחק) לגרש מא"י כל שונאיו. וההבדל בין "אויב" (פעולות איבה גופניות) ל"שונא" (=בלב) קובע שגם המתנהגים אתנו בדו-פרצופיות וכאילו הם 'ידידים', אבל בליבם צפונה שנאתם, גם הם יגרשו מא"י.

הרי מכאן שהעקידה וא"י כרוכים זה בזה. ולמה?

עומק הדבר מבואר ברמב"ן (לשמות כ, ו) שהביא את מכילתא: על הפסוק "לאוהבי ולשומרי מצוותי". "אלו שהם יושבים בא"י ונותנים נפשם על המצוות. מה לך יוצא ליהרג... המכות האלו גרמו לי להיאהב לאבי שבשמים". ומוסיף רמב"ן: "כי האהבה היא מסירות נפש על המצוות". הרי ברור ממכילתא זו שתושבי א"י הם הם החזקים בקיום המצוות, עד כדי מסירות נפש מוחלטת. אב-טיפוס ליחס כזה הרי הוא יצחק אבינו. ולכן דוקא הוא שנצטוו לא לצאת מא"י כלל אפילו באופן ארעי, ואפילו לשם מצוה. ועוד נלמד מהנ"ל לימוד יקר לכל הדורות - שאין לאדם לערוך "חשבונות", אלא בתמימות ובהתמסרות יאחז בכל המצוות. "האלהים עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים" (קהלת ז, ט).